

Filmski in televizijski študiji – ambiciozna, kritična in angažirana akademska disciplina na presečišču teorije in prakse

POLONA PETEK

Pred kratkim so me povabili, naj za zbornik, ki ga ob tridesetletnici filma v samostojni Sloveniji pripravljajo na Slovenskem filmskem centru, napišem kratko besedilo s precej podobno temo, kot jo obravnava tale zapis. V besedilu v zborniku, ki bo gotovo objavljen kasneje kot pričujoči tekst, govorim o razvoju filmske vede na Slovenskem. Že v uvodu ugotavljam, da se v slovenskem prostoru filmska veda že od nekdaj tesno prepleta s filmsko publicistiko, kar je predvsem posledica dejstva, da je bilo znanstvenoraziskovalno ukvarjanje s filmom pri nas dolgo precej razpršeno in stihijsko, medtem ko so tiskani mediji hitro našli prostor za refleksijo o filmu. Drugo polovico dvajsetega stoletja je tako zaznamoval predvsem razcvet filmske publicistike, medtem ko je znanstvena disciplina sicer dobila katedro in nekaj predmetov na več članicah ljubljanske univerze, ne pa tudi dolgoročne razvojne vizije. Poglavje v zborniku sklenem z ugotovitvijo, da je šele zadnje desetletje prineslo obete za načrten interdisciplinarni razvoj filmske vede kot akademske discipline, hkrati pa tudi ambicije, da ta ne ostane diskurz, razumljiv le posvečenim posameznikom, temveč se dejavno vključi v dolgoletna prizadevanja za sistematično umestitev filmskega opismenjevanja oziroma filmske vzgoje v kurikule osnovnih in srednjih šol v Sloveniji.

V pričujočem članku bom na kratko orisala institucionalizacijo filmske vede v drugi polovici dvajsetega stoletja in podrobneje komentirala dogajanje v zadnjem desetletju. Opozorila bi rada zlasti na to, da se je ta disciplina pri nas kurikularno umestila v prostor, kjer se stikata teorija in praksa, tu pa se je tesno prepletla še z znanstvenoraziskovalnim delom na področju televizije. To so zelo obetavni temelji, ki pa jih bo treba v prihodnje še krepko utrditi, zlasti s spodbujanjem še intenzivnejših interdisciplinarnih povezav z

drugimi članicami univerze, bistvenega pomena pa bo tudi vzpostavitev mednarodno recenziranega in ustrezno indeksiranega znanstvenega časopisa.

***

Po drugi svetovni vojni sta filmska kritika in publicistika v Sloveniji doživeli pravi razcvet. Ustanovljena je bila revija *Ekran*, članki o filmih in filmskih ustvarjalcih pa so izhajali tudi v nekaj drugih publikacijah, kot so *Naši razgledi*, *Dialogi* in *Perspektive*. Tu so o filmski umetnosti razpravljali literarni in gledališki zgodovinarji in teoretiki, dramaturgi, pisatelji, sociologi, filozofi in filmski ustvarjalci, mnogi od njih univerzitetni profesorji na svojih področjih, ki pa so svoje ukvarjanje s filmom večinoma razvijali zunaj visokošolskih okvirov, v katerih so sicer delovali. Hkrati pa je tudi filmska veda dobila institucionalno oporo. 1. decembra 1947, dobri dve leti po ustanovitvi Akademije za igralsko umetnost, je prvi predavatelj za zgodovino filmske umetnosti postal France Brenk, ki je v tej vlogi skrbel za širjenje filmskih obzorij bodočih filmskih ustvarjalcev, s svojimi monografijami pa je precej poglobil že pred drugo svetovno vojno postavljene temelje zgodovinenja slovenske kinematografije. Leta 1963 se je Akademija za igralsko umetnost preoblikovala v Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo (AGRFT), filmska veda pa je takrat dobila svojo katedro. Leta 1967 se ji je kot asistentka pridružila Tatjana Premk, leta 1972 pa še Vladimir Koch, ki je nato po umetniški poti napredoval vse do naziva izredni profesor, znanstvenega doktorata pa ni dokončal. Sledil je verjetno najpomembnejši institucionalni premik: konec leta 1975 so se vse tri ljubljanske umetniške akademije priključile Univerzi v Ljubljani. Katedra za

zgodovino in teorijo filma in televizije, kot se je zdaj glasilo njeno uradno ime, je tako postala univerzitetna katedra, kar pa ni avtomatično pomenilo tudi njenega znanstvenega razvoja. Igor Koršič, ki je prevzel katedro po Kochovi upokojitvi leta 1981, je doktorski študij zaključil na Švedskem in tako leta 1988 sicer postal prvi predavatelj z doktoratom znanosti na tem področju, toda svoj položaj na akademiji je nekaj let kasneje opisal kot »enosed v defenzivi«, od katedra se pričakuje predvsem negovanje filmofilstva bodočih ustvarjalcev, ne pa tudi ambicioznejši znanstvenoraziskovalni projekti. Slednji so v obliki diplomskih, magistrskih in tudi doktorskih del na temo filma nastajali v okviru drugih članic univerze, a pač pod okriljem oddelkov in kateder, ki se ne posvečajo izključno filmu. Ob koncu dvajsetega stoletja, torej že v samostojni Sloveniji, se je okrepila tudi zunajuniverzitetna raziskovalna, založniška in prevodna dejavnost na področju filmske vede.

V tem metodološko pluralnem, institucionalno razseljenem in razvojno stihijskem stanju je filmska veda dočakala bolonjsko prenavo visokošolskega izobraževanja. Ta je bila odtlej deležna številnih očitkov, ki so pogosto povsem utemeljeni; glede filmske vede v Sloveniji pa je bila bolonjska reforma zagotovo predvsem enkratna in odlično izkoriščena priložnost. Na Fakulteti za družbene vede in Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani študentje odtlej redno poslušajo posamezne filmske in televizijske predmete, AGRFT pa je ob štirih obveznih prvostopenjskih predmetih iz zgodovine in teorije filma in televizije leta 2013 prvič razpisala tudi študijska mesta v dveletnem magistrskem programu *Filmski in televizijski študiji*. Katedra in z njo filmska veda sta z bolonjsko prenavo torej končno dobili svoj študijski program, kadrovskemu »enosedu« pa smo se pridružili še drugi znanstveno habilitirani predavatelji, s čimer so se odprle možnosti za načrten interdisciplinarni razvoj institucionalizirane znanstvene discipline.

Ker se disciplina že od druge polovice dvajsetega stoletja naprej metodološko razvija izrazito pluralistično oziroma interdisciplinarno, se to kaže tudi v imenu novega študijskega programa, ki s »študijami« namiguje vsaj na intelektualno dediščino britanskih pionirjev kulturnih študij. Ena od nujnih nalog, ki čaka katedro v najbližji prihodnosti, je zato uskladitev institucionalne nomenklature: še v tem študijskem letu bomo podali pobudo za preimenovanje habilitacijskega področja in katedre za zgodovino in teorijo filma in televizije v habilitacijsko področje in katedro za filmske in televizijske študije.

Morda se zdi, da se je v akademijsko zgodbo o filmski vedi z bolonjsko prenavo skozi stranska vrata prikradla še televizija. S slednjo se namreč znanstveno že vrsto let ukvarjajo raziskovalci na Fakulteti za družbene vede in Filozofski fakulteti, v okviru katedre za zgodovino in teorijo filma in televizije pa so televizijo do nedavnega vselej nekoliko zasenčile filmske prioritete predavateljev. A situacija je v nekem pogledu vseeno podobna filmski: tudi v televizijskem primeru se za ta predmet preučevanja drugod specializirajo raziskovalci s kateder in področij, ki se ne posvečajo izključno televiziji, bolonjska reforma pa ji je v okviru AGRFT in v povezavi s filmskimi študiji zagotovila disciplinarno avtonomijo. A ne gre le za avtonomijo, ki bi zlahka postala jabolko spora med članicami univerze, ki gojijo podobne raziskovalne interese. Filmski in televizijski študiji so s svojo umestitvijo v ponudbo umetniške akademije, na kateri se šolajo bodoči in kjer poučujejo uveljavljeni filmski in televizijski ustvarjalci, pridobili primerjalno prednost, saj se je disciplina s tem umestila v prostor, kjer se stikata in oplajata teorija in praksa, kjer neposreden uvid v predmet raziskovanja in prenos znanj potekata dvosmerno, organsko in neprekinjeno. To pa ni le lokalna prednost filmskih in televizijskih študijev na umetniški akademiji pred znanstvenoraziskovalnim ukvarjanjem s filmom in televizijo na oddelkih in katedrah družboslovnih in humanističnih ved, temveč tudi unikum v širšem evropskem in celo svetovnem merilu, predvsem pa je to zelo obetaven temelj, ki ga bo treba v prihodnje še utrjevati, zlasti s spodbujanjem še intenzivnejših interdisciplinarnih – kadrovskih, predmetnih in projektnih – povezav z drugimi članicami univerze.

Pomembna priložnost za takšno povezovanje se je že pokazala. Leta 2016 je Vlada Republike Slovenije sprejela Strategijo razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje, vprašanje kadra, ki bo filmsko vzgojo izvajal, pa je pustila nedorečeno. AGRFT se je tako znašla v idealnem položaju, da v sodelovanju s Filozofsko fakulteto (ki že desetletja izobražuje pedagoški kader za humanistične in družboslovne predmete ter slovenščino in tuje jezike) ponudi pedagoško smer magistrskega programa *Filmski in televizijski študiji*, ki bo sistematično usposabljala kader z ustreznimi kompetencami za poučevanje predmetov s področij filmskih in televizijskih študijev na vseh ravneh izobraževanja. Ta cilj smo formalno začeli uresničevati lani, zdaj čakamo na zeleno luč resornega ministrstva.

Po nekaj letih izvajanja magistrskega programa je postala očitna tudi potreba, da magistrstrom filmskih in

televizijskih študijev zagotovimo možnost nadaljevanja študija na doktorski ravni, zato smo že lani podali pobudo, da se v okviru interdisciplinarnega doktorskega študija Humanistika in družboslovje vzpostavi novo področje Filmski in televizijski študiji. Tesno povezan s tem je tudi problem, da v Sloveniji, ki je z *Ekranom* leta 1962 dobila eno najstarejših filmsko-televizijskih revij v Evropi, s *Kinom!* pa leta 2007 še impresivno revijo, ki z vsako številko bralcem pravzaprav ponudi pravcato knjigo poglobljenih filmskih analiz in refleksij, še vedno nimamo mednarodno recenziranega in ustrezno indeksiranega znanstvenega časopisa za področje filmskih in televizijskih študijev. Vzpostavitev takšne periodike bo bistvena za izpolnitev akademske infrastrukture, ki jo filmski in televizijski študiji potrebujejo za nadaljnji razvoj.

V zadnjem desetletju so bili storjeni pomembni koraki za institucionalno konsolidacijo filmske in televizijske vede v

Sloveniji, hkrati pa so se pokazale tudi bolj in manj prijetne priložnosti, da disciplina pokaže, da ni diskurz, namenjen sam sebi in razumljiv le posvečenim posameznikom, temveč ambiciozna, kritična in angažirana dejavnost. Med prijetnejše priložnosti sodi dejavna vključitev v dolgoletna prizadevanja za sistematično vpeljavo filmskega opismenjevanja v kurikule osnovnih in srednjih šol v Sloveniji, hkrati pa je zadnje leto žal tudi dokončno pokazalo, da filmsko in televizijsko opismenjevanje zagotovo ne more biti neobvezna kurikularna popestritev, temveč sodi v osrčje vzgoje in izobraževanja v demokratični družbi. Zato naj ta pregled razvoja filmskih in televizijskih študijev sklenem z mislijo, da naše magistre in magistrice, profesorje in profesorice ter doktorje in doktorice čaka ogromno dela, saj vstopajo v naelektreno politično ozračje, v katerem strele najraje udarjajo prav po slovenskih filmskih ustvarjalcih in njihovih kolegih na javnem RTV servisu. ■